

Фізична освіта і спорт

УДК 37.016.3:796.01

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15073565>

Мотивація занять активним туризмом у контексті загальної середньої освіти

Васкан Іван

кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри теорії та методики фізичної культури, доцент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 58000, м. Чернівці, вул. М. Коцюбинського, 2, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-1725-3595>

Штефюк Іван

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, асистент кафедри теорії та методики фізичної культури, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 58000, м. Чернівці, вул. М. Коцюбинського, 2, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-0390-5422>

Прийнято: 17.01.2025 | Опубліковано: 29.01.2025

Анотація. У статті розглядаються сучасні підходи до мотивації активного туризму та його значення для розвитку фізичного виховання серед учнів загальноосвітніх закладів. На сьогоднішній день у науковій літературі мотивація туризму визнана важливою складовою цієї галузі, а сама тематика досліджується як одна з основних. Однак, попри загальне визнання важливості мотиваційної складової, наукові роботи не звертають увагу на глибше вивчення взаємозв'язку між мотивами та факторами, що сприяють популяризації активного туризму серед учнів. Також, існуючі класифікації мотивів не

враховують специфіку активного туризму та його взаємодії з природним середовищем. У статті запропоновано методичку структуризації мотивів, засновану на принципах активності та взаємодії з майже незмінною природою, що дозволяє підвищити ефективність залучення учнів до сталого активного туризму.

У статті структуруються основні мотиви участі в активному туризмі, серед яких: урізноманітнення (зміна обстановки та оточення, пізнання нового), відновлення (фізичне та психологічне відновлення), наповнення (фізичне задоволення, задоволення від взаємодії з природою, інтелектуальні розваги), розвиток (фізичний розвиток, навчання, психологічні та світоглядні зміни) і реалізація (змагання з самим собою та іншими, підвищення самооцінки). Унікальність активного туризму полягає в тому, що його головний мотив – взаємодія з природою, яка зберігає свою цінність лише в контексті активного туризму. Попри це, значущість цього мотиву часто залишається недостатньо усвідомленою серед учнів та не розглядається в освітньому процесі.

Ключові слова: *активний туризм, мотив, зміна, відновлення, розвиток, самореалізація, природа.*

Motivation to engage in active tourism in the context of general secondary education

Vaskan Ivan

Candidate of Pedagogical Sciences, Head of the Department of Theory and Methods of Physical Culture, Associate Professor Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, 58000, Chernivtsi, M. Kotsyubynskoho St., 2, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-1725-3595>

Shtefyuk Ivan

Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Assistant Professor of the Department of Theory and Methods of Physical Culture Yurii Fedkovych Chernivtsi National University, 58000, Chernivtsi, M. Kotsyubynskoho St., 2, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0390-5422>

***Abstract.** The article discusses modern approaches to motivating active tourism and its importance for the development of physical education among students of secondary schools. To date, the scientific literature recognizes tourism motivation as an important component of this industry, and the topic itself is studied as one of the main ones. However, despite the general recognition of the importance of the motivational component, scientific works do not pay attention to a deeper study of the relationship between motives and factors that contribute to the popularization of active tourism among students. Also, existing classifications of motives do not take into account the specifics of active tourism and its interaction with the natural environment. The article proposes a methodology for structuring motives based on the principles of activity and interaction with almost unchanged nature, which allows to increase the effectiveness of involving students in sustainable active tourism.*

The article structures the main motives for participating in active tourism, including: diversification (change of situation and environment, learning new things), recovery (physical and psychological recovery), fulfillment (physical pleasure, pleasure from interaction with nature, intellectual entertainment), development (physical development, learning, psychological and worldview changes) and realization (competition with oneself and others, increasing self-esteem). The uniqueness of active tourism lies in the fact that its main motive is interaction with nature, which retains its value only in the context of active tourism. Despite this, the importance of this motive often remains insufficiently realized among students and is not considered in the educational process.

Keywords: *active tourism, motive, change, restoration, development, self-realization, nature.*

Постановка проблеми. Популярність туризму в світі та Україні зумовлює обґрунтованість спроб більш ґрунтовного та системного впровадження туризму в школі як одного з чинників оздоровлення учнів, адже саме цим чинником в першу чергу переймається абсолютна більшість авторів. Булатова М.М., Круцевич Т.Ю., Москаленко Н.В., Курилюк С. та співавтори, Блистів Т.В., Випасняк І. та співавтори, Бутенко Г., Мулик К.В. мотивують впровадження активного туризму в ЗЗСО станом здоров'я учнів, оскільки, як зазначають ці та інші автори, стан здоров'я та фізичної підготовленості учнів та студентів поганий та постійно погіршується [5; 9; 10; 13].

Це, звичайно, так, але учнів менш за все цікавить їх здоров'я. Однак будь-яка людина буде чимось займатись лиш за наявності дієвих мотивів. І оскільки туризм є відносно поширеним явищем серед учнівської молоді, варто усвідомити наявні мотиви до заняття активним туризмом у тих дітей, які успішно ним займаються, щоб зрозуміти, як залучити до активного туризму більше дітей шкільного віку. Тим більше що в Україні створені належні умови для залучення учнівської молоді до систематичних занять різними видами спортивно-оздоровчого туризму [5]. Однак ще в довоєнні часи за 10 років відбулось стійке зниження кількості дітей, залучених до активного туризму. Це означає, що і ця галузь потребує підтримки.

Найкраще розвиток будь-якої діяльності стимулює робота з причинами та мотивами цієї діяльності, що і обумовило об'єднання цих 2 тем в одну статтю. Мотиви – це рушійна сила дії в людині, причини – це те, з наявності чого впливає певна діяльність, причини бувають як внутрішні, так і зовнішні, але мотив веде, спонукає, а причина створює умови появи та існування будь-якої діяльності. І без їх усвідомлення годі сподіватись на сталий розвиток будь-якої діяльності. На думку Осадця М.М. та співавторів, відсутність урахування на

практиці мотивів та інтересів школярів до видів рухової активності стало однією з проблем сучасного фізичного виховання школярів та однією з причин того, що туристичні походи та орієнтування на місцевості як форми позаурочної діяльності стали популярними [15]. Ми не зовсім згодні з цією думкою, але її наслідком є побоювання, аби збільшення втручання дорослих в дитячий активний туризм не стало причиною формування дитячої незадоволеності ще й активним туризмом. Для того треба якісно вивчати, якісно враховувати та обережно розвивати в дітях досліджені мотиви активного туризму, які в них ще не розвинуті, адже кожне явище, яке не зростає, піддається деградації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідження (з 2019 року) з мотивації в активному туризмі не проводяться, оскільки наукова спільнота вважає цю тему дослідженою та вражає єдністю в виокремленні зазначених мотивів. Тому нам довелося звернутись до суміжних дисциплін – філософії та психології туризму.

Баранова К.А. та Виноградова Т.І. розглянули мотиви туризму крізь призму піраміди потреб А. Маслоу, а відтак продемонстрували, що активний туризм торкається всіх рівнів людини (від фізіології до духовності) й спроможний наповнювати та вдосконалювати всі ці рівні [2].

Миронов Ю.Б. здійснив перегляд мотивів туризму з точки зору зміни частини світогляду, що є корисним для учнів старших класів, адже зміни їх світогляду під час занять активним туризмом дають їм можливість своєчасно вдосконалити себе та здійснювати життєвий вибір на підставі своєї природи, а не нав'язаних кимось стереотипів [11].

Подмазін С. розглянув мотиви активного туризму крізь призму архетипів несвідомого людини та виявив, що активний туризм в своєму процесі дозволяє унікально за якістю та розмаїттям наблизитись до взаємодії з головними людськими архетипами – Мандрівник, Мати (Природа), Бог, Дім, Герой, – а відтак сприяє глибинному розвитку людини, що особливо важливо для дітей,

адже рівень розвитку людства знижується в гонитві за матеріальними ресурсами [17].

Виділені аспекти проблеми, які не були вирішені раніше. Останні дослідження спрямовані на констатувальний зріз змісту мотивації учнів, але ніхто не розглядає співвідношення мотивів та причин популярності активного туризму, тобто праці не спрямовані на розвиток мотиваційної царини учнів у бік сталого бажання займатись активним туризмом. Більше того, мотиви подаються неструктуровано, оскільки принцип класифікації мотивів хоч і закладений А. Маслоу, але не використовується. І цей факт обумовив мету статті та звернення до філософії та психології туризму.

Мета статті – проаналізувати мотиви сталої участі в активному туризмі, що зустрічаються в науковій літературі та є релевантними для закладів загальної середньої освіти, класифікувати їх за принципом функціональної послідовності, а також оцінити їх перспективність для стимулювання активної участі учнів у сталому активному туризмі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Туристська мотивація може бути визначена як внутрішня спонука людини до участі в туристичній діяльності, яка відрізняється від зовнішніх стимулів, таких як соціальні чи рекламні впливи. Внутрішня мотивація пов'язана з глибинними потребами, які ведуть людину до активного туризму та формують її ставлення до цієї діяльності [8; 12; 16]. До основних мотивів, які визначають участь у туризмі, можна віднести кілька ключових категорій, кожна з яких має свої специфічні особливості та завдання.

Зміна обстановки та оточення є одним із основних мотивів активного туризму. Цей мотив вказує на потребу людини в зміні звичного середовища, що дозволяє поринути у нову атмосферу та відчутти себе в іншому контексті. Зміна обстановки допомагає людині втекти від повсякденної рутини, відчутти нові враження та зануритись у незвідане [2; 6; 8; 9; 11; 13; 14; 16; 18].

Інший важливий мотив – це пізнання нового. Люди мають природну потребу відкривати для себе нові місця, культури, традиції та інші аспекти життя, що є важливою складовою туристичної діяльності. Пізнання нового є не лише можливістю для емоційного відновлення, а й важливим фактором для розвитку особистості, що дозволяє людині отримувати нові знання та враження [1; 3; 4; 7; 8; 11; 13; 14; 16].

Здоров'я та фізичне відновлення – це ще один сильний мотив для участі в активному туризмі. Багато людей звертаються до туризму як засобу для відновлення фізичних сил, поліпшення здоров'я чи підтримки фізичної форми. Активні види туризму сприяють не тільки фізичному розвитку, а й допомагають боротися зі стресом та іншими психосоматичними проблемами [2; 8; 12; 13; 16; 18].

Психологічне відновлення, яке відбувається під час перебування в природі чи активного відпочинку, є важливим аспектом мотивації до туризму. Природа та фізична активність можуть допомогти відновити внутрішній спокій, зняти стрес та депресію, а також сприяють покращенню психологічного стану людини. Це дозволяє людині відновити баланс між розумовим та фізичним здоров'ям [2-4; 6; 8; 16; 18].

Фізичне задоволення та задоволення від взаємодії з природою, на відміну від більш поверхневих розваг, є важливими складниками активного туризму. Більшість дослідників розглядають фізичне задоволення як частину процесу фізичного відновлення, яке дозволяє людині відчути повну гармонію з собою та навколишнім середовищем [4; 7; 14], хоча цей мотив часто розглядається як складова фізичного відновлення.

Задоволення від взаємодії з природою можна виділити як окремий мотив. Це може бути не лише емоційне, але й духовне задоволення, яке виникає від спілкування з природними ландшафтами. Взаємодія з природою дає змогу людині відчути своє місце в світі та налагодити глибший зв'язок із довкіллям [1; 6; 8; 16].

Спілкування та соціальна взаємодія в рамках туристичних заходів також є важливим мотивом. Люди часто шукають можливості спілкуватися з іншими, обмінюватися досвідом, брати участь у групових активностях. Це дозволяє не тільки створювати соціальні зв'язки, але й отримувати підтримку та схвалення з боку інших учасників [1; 2; 4; 8; 12; 14; 16; 18].

Фізичний розвиток та навчання – це ще одна складова мотивації до активного туризму. Важливою частиною таких заходів є можливість розвитку нових фізичних навичок, вдосконалення власних здібностей, а також здобуття нових знань або досвіду, який може стати корисним у повсякденному житті [2-4; 6-8; 10; 12; 14; 16].

Зміна або розвиток особистості через психологічні та світоглядні зміни — це аспект, який стосується глибших перетворень, що відбуваються під час участі в активному туризмі. Це може бути пов'язано з підвищенням самооцінки, зміною ставлення до життя чи іншими позитивними змінами, що виникають в результаті інтенсивного досвіду [2; 8; 11; 16-18].

Самовираження та самореалізація через змагання з собою або іншими, досягнення нових вершин або підвищення власної самооцінки є важливими мотивами для багатьох туристів. Це може включати змагання, досягнення спортивних результатів або просто задоволення від особистих досягнень [2-4; 8; 11; 12-14; 16; 18].

Активний туризм може бути розглянутий як процес, що складається з кількох етапів, кожен з яких супроводжує певну мотиваційну потребу. Ці етапи можуть включати урізноманітнення, відновлення, наповнення, розвиток та реалізацію, причому кожен етап відповідає конкретним цілям та спонукам. Однак хаос мотивів, характерний для багатьох досліджень, не завжди сприяє розумінню того, як активний туризм впливає на особистість людини.

Таким чином, активний туризм за своєю структурою є типовою діяльністю, тому рано чи пізно може стати неконкурентоспроможним відносно іншої діяльності. Задоволення всіх цих мотивів дублюється різними царинами життя,

але лише активний туризм дозволяє середньостатистичній людині прийти до стану, який в нормі дає можливість здійснювати глибинні зміни на глибинному рівні – глибинної взаємодії з майже незміненою природою. Ми називаємо ці зміни глибинними, оскільки вплив людини на людину порівняно з впливом природи на людину є слабким. Навіть якщо людина заволоділа всім полем уваги іншої людини на якийсь час та здійснила якийсь вплив, то цей вплив час від часу доведеться оновлювати, а природа всеохопна та всюдисутня, тому людині вистачить у якийсь момент просто подивитись на небо, щоб бути відкритою до тих глибинних висновків, до яких вона прийшла під час глибинної взаємодії з (майже) не зміненою природою.

Сила природи є дієвою ще й тому, що передбачає, в першу чергу, саморозкриття людини, яке не може не бути частиною життєвого шляху та розвитку цієї людини. Вплив іншої людини може бути невідповідним життєвому шляху та розвитку цієї людини, і тоді рано чи пізно станеться конфлікт людини з іншородним впливом. Тому людству в межах активного туризму надзвичайно важливо доносити дітям можливість глибинно взаємодіяти з (майже) не зміненою природою.

Інших унікальних мотивів та функцій у активного туризму немає, і це означає, що поза цим мотивом-функцією активний туризм приречений на заміну в увазі людства на щось легше – на тлі зменшення рухової активності сучасного людства. І ця теза дуже добре пояснює, яким чином якісно організований дитячий український активний туризм останні довоєнні 10 років стрімко деградує. А якщо він деградує в дитині, то мало шансів, що він відродиться в дорослій людині, адже деградація – як смерть маленької частини психіки – породжує дистанцію та порожнечу, які дуже складно заповнити.

Отже, розробка в свідомості людей унікальної функції та мотиву активного туризму – можливості глибинної взаємодії з (майже) не зміненою природою – дозволить активному туризму розвиватися за сутнісним спрямуванням, а відтак набути сталого, а не тимчасового розвитку на тривалий період історії людства.

Які ж мотиви активного туризму домінують у сучасних школярів? «Серед груп мотивів до занять у школярів важливе місце посідає група соціальних, а останнє – оздоровчо-рекреаційних мотивів. Згідно з емпіричним дослідженням, дуже важливою для школярів є можливість спілкування – 100% опитаних поставили цей мотив на перше місце. Водночас 87,9% опитаних зазначили важливість ігор та розваг, 72,7% вказали як пріоритетний мотив, можливість стати майстром спорту, майже таку саму кількість респондентів, 71,7%, спонукає до занять позитивна оцінка тренера» [4].

У рамках такої орієнтації складно досягти свідомої і глибинної взаємодії з природним середовищем, і тому вона реалізується лише на залишковому принципі. В результаті туристи сприймають природу в основному як простір для відпочинку та розваг, не вносячи значущих змін у своє ставлення до неї. Така тенденція зумовлює поверхневе сприйняття природи, де людина не прагне глибше дослідити її значення, а лише використовує її ресурси для власних потреб. У ситуації, коли екологічна освіта та виховання не акцентують увагу на глобальній цінності природи для особистісного розвитку, у дорослому житті складно буде сформувати справжню потребу у глибшому розумінні та збереженні навколишнього середовища.

Висновки. Мотиви активного туризму можна охарактеризувати як різноманітні фактори, які визначають його зміст та значущість. Серед них важливими є мотиви урізноманітнення, що включають зміну обстановки та пізнання нового, а також мотиви відновлення, що пов'язані з фізичним та психологічним відновленням. Не менш важливими є мотиви наповнення, які включають фізичне задоволення, задоволення від взаємодії з природою, а також розваги та інтелектуальні задоволення. Крім того, значну роль відіграють мотиви розвитку, які стосуються фізичного розвитку, навчання, змін та розвитку на психологічному або світоглядному рівнях. Останнім важливим мотивом є реалізація, що передбачає змагання з самим собою або іншими та підвищення самооцінки через досягнення суб'єктивних і об'єктивних результатів.

Найбільшу цінність та унікальність активному туризму надає його основний мотив – взаємодія з (майже) не зміненою природою, яка набуває свого повного значення лише у контексті активності, притаманної цьому виду туризму. Водночас важливо зазначити, що принцип активності в сучасному активному туризмі часто усвідомлюється занадто сильно, а ось важливість взаємодії з природним середовищем не завжди визнається, не обговорюється та не розвивається у навчальних програмах для учнів та студентів.

Сталий розвиток активного туризму безпосередньо залежить від принципу активності та функції глибинної взаємодії з (майже) не зміненою природою. Тому цей аспект потребує систематичного дослідження та активного впровадження в практику активного туризму. Реалізація цих завдань на практичному рівні була окреслена в першій частині цієї статті, проте подальше впровадження цих ідей має стати основним предметом досліджень у сфері туризмології активного туризму.

Подальші дослідження повинні фокусуватися на вивченні впливу активного туризму на фізичне та психічне здоров'я, а також на розробці ефективних методів збереження природи в процесі його розвитку.

Список використаних джерел

1. Андрєєва О., І. Головач, І. Хрипко. Формування мотивації учнів молодшого шкільного віку до оздоровчої рекреаційної рухової активності. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2016. Вип. 20. С. 11-15.

2. Баранова К.А., Виноградова Т.І. Елементи психології в туризмі. *Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. «Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні»* (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.) Херсон: ХДАЕУ, 2021. С. 96-98.

3. Безверхня Г.В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5-11-х класів : автореф. дис. ... канд. фізичного виховання і спорту: 24.00.02. Л., 2004. 23 с.

4. Блистів Т. Мотиваційні пріоритети школярів до занять у центрах дитячо-юнацького туризму. *Спортивна наука України*. 2015. №1 (65). С. 70-75.
5. Випасняк І., Іванишин І., Луцький В., Процишин Н. Active Tourism as a Component of Physical Education System of Student Youth. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2020. №17. С. 10-17.
6. Горішевський П., Васильєв В., Зінько Ю. Мета і мотивація вибору відпочинку в сільській місцевості (за типом green rural tourism або green village tourism). *Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності*. Івано-Франківськ, 2003. <https://buklib.net/books/22022/> (дата звернення: 06.01.2025)
7. Гриньова Т.І. Мотиви та зацікавленість дітей до занять різними видами спортивного туризму. *Фізичне виховання різних груп населення*. 2013. № 5 (38). С. 82-85.
8. Кіптенко В.К. Мотивація туристів. *Менеджмент туризму: Підручник*. К, 2010. <https://westudents.com.ua/glavy/91348-321-motivatsya-turistv.html> (дата звернення: 12.01.2025)
9. Курилюк С., Луцький В., Новосьолов О., Мельник О. Сучасні аспекти використання засобів активного туризму в туристично-рекреаційній діяльності учнівської молоді. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2021. № 37. С. 14-21.
10. Лівак П.Є., Полухін Ю.В., Стешиц А.В. Активний відпочинок: види і різновиди активного туризму та їх сутність. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2022. Вип. 7 (152). С. 79-83.
11. Миронов Ю.Б. Філософські мотиви подорожей та туризму. Туризм як симулякр подорожі. Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації» (м. Київ, 6-7 квітня 2023 р.) К., 2023. С.208-209.

12. Мотивація в туризмі / Колотуха О.В. // *Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник)*. 2025. Електронний ресурс. <https://geohub.org.ua/node/1811> (дата звернення: 12.01.2025)
13. Мулик К.В., Мулик В.В. Мотивація школярів та студентів до спортивно-оздоровчих занять з туризму. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2015. №7. С. 33-38.
14. Олексієнко Я.І., Гунько П.М. Причини, що мотивують молодь до занять фізичними вправами та причини, що заважають цьому; Туризм. *Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності: навч.-метод. посіб.* / Я.І. Олексієнко, П.М. Гунько. Черкаси, 2018. С. 51-55; С. 116-121.
15. Осадець М.М., Слобожанінов А.А., Волощук А.О. Сучасні проблеми фізичного виховання школярів. *Молодий вчений*. 2018. № 3.3 (55.3). С. 71-74.
16. Пангелова Н.Є., Пангелов Б.П., Троценко Т.Ю., Кравченко Т.П. Чинники формування мотивації до здійснення туристичної діяльності. *The process and dynamics of the scientific path : collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), February 26, 2021*. Athens : European Scientific Platform, 2021. С. 136-140.
17. Подмазін С. Природа мотивації туристичної активності людини. *Humanities Studies*. 2022. Вип. 13 (90). С. 46-53.
18. Редько Т. Причинно-наслідкові ефекти в туризмі. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2011. Вип. 39. С. 278-286.